

Конкуренція на ринку соняшникової олії

Катран М.В.

кандидат економічних наук,
спеціаліст зі стандартизації науково-методичного центру сертифікації
Державного підприємства
«Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації,
метрології, сертифікації та захисту прав споживачів»
(ДП «Укрметрестандарт»)

У статті проаналізовано тенденції розвитку вітчизняного ринку соняшникової олії, що сформувався під впливом структурних деформацій національної економіки. Розраховано, проаналізовано частку суб'єктів господарювання на вітчизняному ринку соняшникової олії, значення ентропії ринкових часток, коефіцієнти ринкової концентрації, що дає змогу зробити висновок про те, що ринок соняшникової олії є олігопольним, помірним чином концентрованим, одноосібна монополізація якого є малоймовірною, а структура – досить конкурентною і такою, що дає можливість реалізовувати концентраційні угоди між його учасниками.

Ключові слова: внутрішній ринок, ринок соняшникової олії, глобальна конкуренція, обсяги ринку, індекс ННІ, коефіцієнт ринкових часток.

Катран М.В. КОНКУРЕНЦИЯ НА РЫНКЕ ПОДСОЛНЕЧНОГО МАСЛА

В статье проанализированы тенденции развития отечественного рынка подсолнечного масла, который сформировался под влиянием структурных деформаций национальной экономики. Рассчитаны, проанализированы доля субъектов хозяйствования на отечественном рынке подсолнечного масла, значение энтропии рыночных долей, коэффициенты рыночной концентрации, что позволяет сделать вывод о том, что рынок подсолнечного масла является маловероятной, а структура – достаточно конкурентной и такой, что дает возможность реализовывать концентрационные соглашения между его участниками.

Ключевые слова: внутренний рынок, рынок подсолнечного масла, глобальная конкуренция, объемы рынка, индекс ННІ, коэффициент рыночных долей.

Katran M.V. COMPETITION IN THE SUNFLOWER OIL MARKET

The article about tendencies of development of the domestic sunflower oil market, which was formed under the influence of structural deformations of the national economy. The author calculated and analyzed the share of business entities in the domestic sunflower oil market, entropy of market shares, market concentration factors, which suggests that the market for sunflower oil is oligopolistic, moderately concentrated, the single monopolization of which is unlikely, the structure of the market is quite competitive and allows for the implementation of concentration agreements between its participants.

Keywords: inter market, sunflower oil market, global competition, market volume, ННІ index, market share ratio.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес формування та реалізації конкурентної політики України зумовлює необхідність дослідження сучасного стану конкурентного середовища на товарних ринках. Здійснення ефективної конкурентної політики є можливим лише після проведення своєчасного та професійного аналізу рівня конкуренції на певному товарному ринку. Дослідження вітчизняного ринку соняшникової олії щодо монополізації та концентрації дає змогу не лише оцінити ринок, але й запропонувати подальше регулювання як конкурентної ситуації, так і загального економічного становища на ринку. Вітчизняний

ринок соняшникової олії є одним з розвинених галузевих ринків з високим експортним потенціалом. У зв'язку з цим у статті проаналізовано особливості розвитку та стану конкурентного середовища на вітчизняному ринку соняшникової олії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання та розвитку внутрішнього ринку, зокрема галузевих ринків, досліджено в працях таких вітчизняних вчених-економістів, як В. Лагутін, Ю. Уманців, В. Геєць, А. Герасименко, А. Ігнатюк, А. Мазаракі, О. Пустовойт, В. Точилін, Т. Осташко, В. Апопій, О. Міняйло, Ю. Городніченко, О. Талавера [1–11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте кілька питань ще залишаються дискусійними та недостатньо розкритими. Поглибленого дослідження потребує аналіз напрацьованого емпіричного досвіду та його адаптації до сучасних мінливих умов національної економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану конкуренції на вітчизняному ринку соняшникової олії.

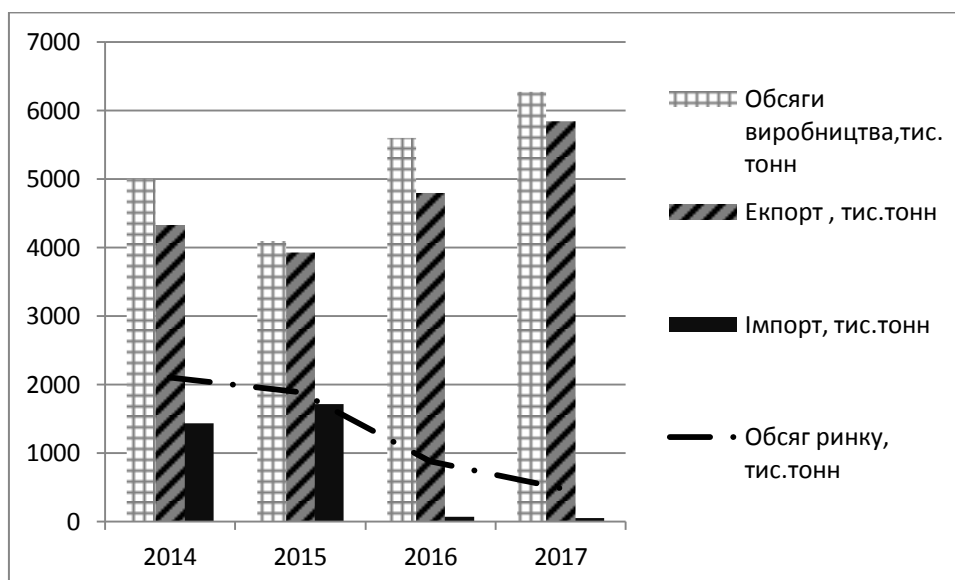
Під час дослідження, проведеного на підставі ґрунтовного аналізу наукових праць зарубіжних та вітчизняних економістів, що вивчали український ринок соняшникової олії, використано матеріали Державної служби статистики України, щорічні звіти підприємств у галузі виробництва соняшникової олії, сукупність новітніх методів наукового пізнання, системного підходу та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво соняшникової олії є динамічним та прибутковим сектором АПК України. Підприємства з виробництва соняшникової олії є стратегічно важливими для національного господарства України в умовах глобальної конкуренції. Україна є одним з лідерів з переробки та експорту соняшникової олії у світі. Найбільшими суб'єктами господарювання є «Кернел», «Агрокосм», «МХП», «Vioil», «Cargill», «Bunge», «Пологівський ОЕЗ», «Дельта Вілмар», «Glencore», «Noble» [12].

Дослідження товарних меж ринку соняшникової олії здійснювалося на основі результатів проведеного АМКУ [16]. В результаті дослідження територіальних (географічних) меж ринку соняшникової олії з'ясовано, що за всіма критеріями розширеного експертного аналізу, а також результатами кореляційного аналізу територіальні (географічні) межі вітчизняного ринку соняшникової олії збігаються з державним кордоном, формуючи загальнодержавний ринок. Ступінь відкритості ринку належить проміжку «менше 40%», отже, територія держави є територіальними (географічними) межами ринку соняшникової олії.

Розпочинаючи аналіз ринку соняшникової олії в установлених ринкових межах, визначимо структуру й обсяг ринку. На внутрішньому ринку олія соняшникова споживається практично всіма суб'єктами вітчизняного виробництва. Український ринок олії соняшникової профіцитний, внутрішній попит складає лише 10–15%, решта 85–90% експортується. Потреба внутрішнього ринку споживчих товарів в олії соняшниковій складає 450–500 тис. т на рік.

В результаті аналізу (рис. 1) виявлено, що обсяг ринку у 2014 р. становив 2 099,76 тис. т, у 2017 р. – 484,61 тис. т. Під час порівняння обсягів ринку соняшникової олії ключове значення має база для розрахунків. У сучасних реаліях ринок соняшникової олії необхідно розглядати без тимчасово окупованих тери-

Рис. 1. Обсяг ринку соняшникової олії, динаміка виробництва й динаміка зовнішньої торгівлі впродовж 2014–2017 рр.

Джерело: побудовано, розраховано автором на основі даних джерела [13]

торій. Далі слід з'ясувати, які частки в структурі ринкових продажів має кожен з учасників ринку.

За результатами аналізу простежується тенденція зменшення часток суб'єктів господарювання на ринку соняшникової олії протягом 2015–2017 рр. Ринкові позиції окремих компаній насамперед визначались їх залежністю від Донецької та Луганської областей, а також АР Крим.

Для аналізу стану конкурентного середовища розраховано коефіцієнт ринкової кон-

центрації (CRn), який використовується для оцінювання структури ринку в багатьох країнах світу. Проте він не дає інформації про розмір фірм, що залишилися поза межею "n", а також не показує, як розподілилися частки між найбільшими виробниками. Однак цей показник повністю розмежує олігополію від чистої та монополістичної конкуренції галузі [15, с. 105, 107, 111] (табл. 1).

За результатами розрахунку (табл. 1) можна зробити висновок, що вітчизняний ринок соняшникової олії протягом досліджуваних

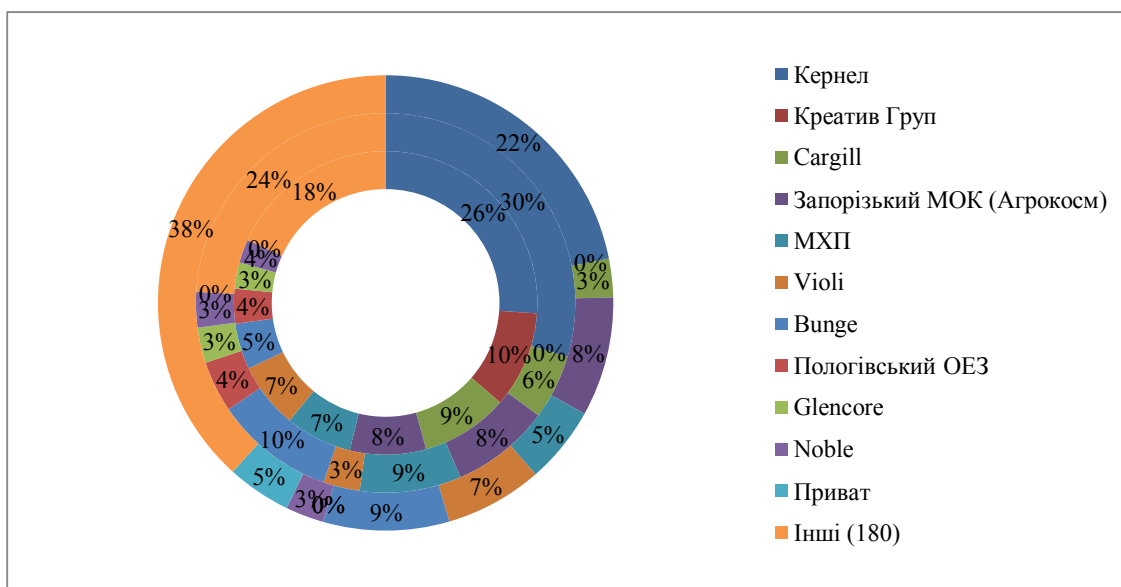

Рис. 2. Частка на ринку соняшникової олії найбільших компаній у 2015–2017 рр. (без урахування окупованих 7% територій)

Джерело: складено автором на основі джерела [12]

Таблиця 1

Розрахунок показників ринкової концентрації та монополізації для ринку соняшникової олії

Показник	Значення показника		
	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Ступінь відкритості ринку (СВР)	11,1	13,9	22
Коефіцієнт концентрації (CRn)	CR ₁ =26,1	CR ₁ =28,4	CR ₁ =24
	CR ₃ =45,7	CR ₃ =46	CR ₃ =38
	CR ₅ =60,9	CR ₅ =59	CR ₅ =49
Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ІНН)	1 421,84	1 642,26	2 591,89
Індекс ентропії	2,0243	2,3819	2,2181
Дисперсії ринкових часток (σ ²)	1,032479	1,049091	1,138454
Індекс Лінда	k ₂ =0,42233; k ₃ =0,77004; k ₄ =0,56661	k ₂ =1,44898; k ₃ =0,90655; k ₄ =0,54958; k ₅ =0,633333; k ₆ =0,710601	k ₂ =1,22449; k ₃ =0,721716; k ₄ =0,549646; k ₅ =0,449343; k ₆ =0,516524

Джерело: розраховано автором самостійно

років мав ознаки олігопольного. Так, ринкова частка найбільшого учасника ринку не перевищувала 35%, що свідчить про відсутність структурних передумов для одноосібного домінування на ринку, а сукупна частка трьох та п'яти суб'єктів господарювання не перевищувала критичного рівня нормативного значення цього показника ($CR3 > 50\%$; $CR5 > 70\%$).

Проведені розрахунки свідчать про те, що значення індексу Херфіндала-Хіршмана для ринку соняшникової олії протягом 2015–2016 рр. не перевищували 2 500, отже, ринок є помірним чином концентрованим. У 2017 р. значення індексу перевищує межу 2 500, тобто ринок є висококонцентрованим.

На вітчизняному ринку олії соняшникової спостерігається значна нерівномірність розподілу часток. Це підтверджується тим, що чим більший показник σ , тим неодноріднішими є частки суб'єктів господарювання на ринку. Отже, розрахунки дисперсії ринкових часток ринку соняшникової олії засвідчують суттєву нерівномірність розподілу ринкових часток та ринкової влади між лідерами та аутсайдерами ринку. Значення індексу ентропії для вітчизняного ринку соняшникової олії належить проміжку «більше 2», що свідчить про те, що структура ринку є досить конкурентною та такою, що дає змогу реалізовувати концентраційні угоди між його учасниками. Результати проведеного дослідження індексу Лінда для вітчизняного ринку соняшникової олії (табл. 1) свідчать про те, що олігопольне ядро ринку

соняшникової олії формували 3 компанії у 2015 р., а саме «Кернел», «Каргілл», «Креатив Груп». Протягом 2016–2017 рр. порушення спадної монотонності індексу Лінда для ринку соняшникової олії зафіксовано на позначці 6 фірм, отже, існує помірне олігополіє на вітчизняному ринку соняшникової олії.

Проаналізувавши за вищенаведеними показниками стан конкуренції на ринку соняшникової олії України, доходимо висновку, що ринок протягом досліджуваних років має ознаки олігопольного, помірним чином концентрованого, одноосібна монополізація якого є малоймовірною, а структура – досить конкурентною і такою, що дає можливість реалізовувати концентраційні угоди між його учасниками.

Висновки з цього дослідження. Дослідження галузевих ринків є надзвичайно актуальним в умовах глобальної конкуренції. Вітчизняне виробництво соняшникової олії є прибутковим та має високий експортний потенціал. Сучасний ринок соняшникової олії сформувався під впливом структурних деформацій національної економіки. Результати дослідження ринку соняшникової олії свідчать про те, що ринок має ознаки олігопольного, помірним чином концентрованого. З огляду на зазначене вітчизняний ринок соняшникової олії потребує комплексного дослідження задля покращення його структури та забезпечення державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лагутін В., Уманців Ю., Герасименко А. та ін. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація: монографія / за ред. В. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.
2. Геєць В. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України. Економіка України. 2016. № 12. С. 3–22.
3. Герасименко А. Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 600 с.
4. Ігнатюк А. Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 465 с.
5. Мазаракі А., Лагутін В. Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням. Економіка України. 2016. № 4. С. 4–18.
6. Пустовойт О. Політика розвитку внутрішнього ринку та Угода про асоціацію «Україна – ЄС»: спільність і суперечність завдань. Економіка та прогнозування. 2015. № 1. С. 59.
7. Пустовойт О. Українська економіка: хаотичні та циклічні коливання навколо довгострокового тренду зростання. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 86–109.
8. Точилін В., Осташко Т., Пустовойт О. та ін. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / за ред. В. Точиліна. Київ: Ін-т екон. та прогнозув., 2012. 552 с.
9. Апопій В. та ін. Система регулювання внутрішньої торгівлі України: монографія / за ред. В. Апопія, І. Копича. Київ: Академвидав, 2012. 424 с.
10. Уманців Ю., Міняйло О., Чудак В. Тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 7 (181). С. 151.

11. Gorodnichenko Y., Talavera O. Price setting in online markets: Basic facts, international comparisons, and cross-border integration. *American Economic Review*. 2017. P. 217–248. URL: http://eml.berkeley.edu/~ygorodni/internet_loop_Gorodnichenko_Talavera.pdf.
12. Національний агропортал. URL: <https://latifundist.com/novosti/maslichnye>.
13. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Дяченко Т. Теоретико-методичні засади оцінки конкурентного середовища та конкурентної позиції підприємства на ринку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 4. С. 203–208. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_4_203_208.pdf.
15. Пугачова М., Щербак А. Концентрація виробництва в Україні за даними статистики та опитувань підприємців. *Антимонополюно-конкурентна політика: теорія та практика: зб. наук. пр. Вип. 4*. Київ: Фенікс, 2010. С. 103–114.
16. Методика визначення монополюного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку АМКУ. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6605.html.

REFERENCES:

1. Lagutin V., Umanciv Ju., Gerasymenko A. та in. *Vnutrishnij rynek i torgivlja Ukraїny: strukturno-instytucional'na transformacija: monografija / za red. V. Lagutina*. Kyїv: Kyїv. nac. torg.-ekon. un-t, 2015. 432 s.
2. Gejec' V. Osoblyvosti vzajemov'jazku ekonomichnyh i politychnyh peredumov rekonstruktyvnogo rozvytku ekonomiky Ukraїny. *Ekonomika Ukraїny*. 2016. № 12. S. 3–22.
3. Gerasymenko A. *Rynkova vlada: dzherela, masshtaby, naslidky: monografija*. Kyїv: Kyїv. nac. torg.-ekon. un-t, 2014. 600 s.
4. Ignatjuk A. *Galuzevi rynky: teorija, praktyka, naprjamy reguljuvannja: monografija*. Kyїv: NNC IAE, 2010. 465 s.
5. Mazaraki A., Lagutin V. *Vnutrishnij rynek Ukraїny v umovah dysbalansiv mizh vyrobnyctvom i spozhyvannjam*. *Ekonomika Ukraїny*. 2016. № 4. S. 4–18.
6. Pustovojt O. *Polityka rozvytku vnutrishn'ogo rynku ta Ugoda pro asociaciju "Ukraїna – JeS": spil'nist' i superechnist' zavdan'*. *Ekonomika ta prognozuvannja*. 2015. № 1. S. 59.
7. Pustovojt O. *Ukraїns'ka ekonomika: haotychni ta cyklichni kolyvannja navkolo dovgostrokovogo trendu zrostannja*. *Ekonomika i prognozuvannja*. 2016. № 2. S. 86–109.
8. Tochylin V., Ostashko T., Pustovojt O. та in. *Rynky real'nogo sektora ekonomiky Ukraїny v instytucional'nomu seredovyshhi SOT: kon'junktura ta integracija / za red. V. Tochylyna; In-t ekon. ta prognozuv.* Kyїv, 2012. 552 s.
9. Apopij V. та in. *Systema reguljuvannja vnutrishn'oi' torgivli Ukraїny : monografija / za red. V. Apopija, I. Kopycha*. Kyїv: Akademvydav, 2012. 424 s.
10. Umanciv Ju., Minjajlo O., Chudak V. *Tendencii' rozvytku vnutrishn'oi' torgivli Ukraїny. Aktual'ni problemy ekonomiky*. 2016. № 7 (181). S. 151.
11. Gorodnichenko Y., Talavera O. Price setting in online markets: Basic facts, international comparisons, and cross-border integration. *American Economic Review*. 2017. S. 217–248. URL: http://eml.berkeley.edu/~ygorodni/internet_loop_Gorodnichenko_Talavera.pdf.
12. National Agropolateral. URL: <https://latifundist.com/novosti/maslichnye>.
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukraїny. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Djachenko T. *Teoretyko-metodychni zasady ocinky konkurentnogo seredovyshha ta konkurentnoi' pozycji' pidpryjemstva na rynku. Marketyng i menedzhment innovacij*. 2012. № 4. S. 203–208. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_4_203_208.pdf.
15. Pugachova M., Shherbak A. *Koncentracija vyrobnyctva v Ukraїni za danymy statystyky ta opytuvan' pidpryjemciv. Antymonopol'no-konkurentna polityka: teorija ta praktyka : zb. nauk. pr. Vyp. 4*. Kyїv: Feniks, 2010. S. 103–114.
16. *Metodyka vyznachennja monopol'nogo (dominujuchoho) stanovishha sub'jektiv gospodarjuvannja na rynku АМКУ*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6605.html.